

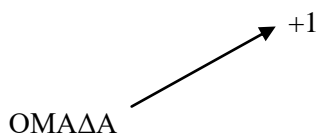
Ο ΚΟΜΒΟΣ ΤΟΥ ΚΑΡΤΕΛ¹

Reginald Blanchet

Στην παρουσίαση με τον παραπάνω τίτλο, αναπτύσσω την ακόλουθη ιδέα: το καρτέλ συγκροτείται με τη συνύφανση δύο αρχών, την αρχή της διάλυσης και την αρχή της σύνθεσης". Αυτή η συνύφανση γίνεται στα πλαίσια ενός τρίτου στοιχείου, που είναι η μεταβίβαση εργασίας. Προσπαθώ να αποσαφηνίσω την έννοια της «μεταβίβασης εργασίας» ως τη συνθήκη για τη μετάδοση της επιθυμίας του ψυχαναλυτή, στο βαθμό που η εν λόγω επιθυμία είναι αλληλένδετη με τη γνώση (savoir). Όμως η μεταβίβαση εργασίας δεν είναι αυτονόητη: πρέπει να παραχθεί. Και πρώτα απ'όλα να στοιχειοθετηθεί ο μηχανισμός της.

Το καρτέλ ήταν η λύση που επινόησε ο Ζακ Λακάν για να αντιμετωπίσει το πρόβλημα που δημιουργεί η συγκρότηση των ψυχαναλυτών σε ομάδα. Αυτό το πρόβλημα έχει ως εξής: πώς μεταβαίνει κανείς από την ομάδα των ψυχαναλυτών στην οποία κυριαρχεί η λογική της ομαδοποίησης, στη μορφή συλλογικότητας η οποία διέπεται από τις αναγκαιότητες του ψυχαναλυτικού λόγου ;

Το πρόβλημα είναι λοιπόν η αντινομία ανάμεσα στην ομάδα και στην (προς μετάδοση) ψυχανάλυση, και η λύση του· είναι το καρτέλ. Το καρτέλ ως τρόπος αντιμετώπισης της εν λόγω αντινομίας στηρίζεται πρώτα απ' όλα στην αρχή της διάλυσης, η γραφή της οποίας είναι: + 1. Αυτή η αρχή αναφέρεται στην ομάδα. Η διαδικασία θα μπορούσε να γραφτεί ως εξής :

I. - ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΔΙΑΛΥΣΗΣ

Στα πλαίσια αυτής της οργανωτικής αρχής του καρτέλ που σημειώσαμε ως +1, χρειάζεται να διακρίνουμε τα εξής τρία επίπεδα : τη δομική διάσταση, τη λειτουργία και την ενσάρκωση της.

Μιλώντας για δομική διάσταση οποιουδήποτε κοινωνικού δεσμού (κόμβου), εννοούμε την παρουσία ενός συν-πλεκτικού στοιχείου της ομάδας. Αυτό το στοιχείο που σχηματίζει κόμβο, είναι πάντοτε παρόν: πρόκειται για το στοιχείο που αναπληρώνει την οπή η οποία δομεί κάθε κοινωνικό δεσμό, δηλαδή την απουσία σχέσης μεταξύ υποκειμένων, την απουσία της σεξουαλικής σχέσης. Το στοιχείο αυτό είναι πάντοτε παραγνωρισμένο και από αυτή την παραγνώριση η ομάδα αντλεί ικανοποίηση. Η ομάδα πράγματι απολαμβάνει συγκροτούμενη σε ΟΛΟ, συγκροτούμενη σε μοναδική Ενότητα. Απόλαυση του φαντασιακού, της οποίας τον αναίσχυντο χαρακτήρα ο Λακάν δεν παρέλειψε να επισημάνει.

Για την ακρίβεια, ο μηχανισμός του καρτέλ αποσκοπεί στην άρση της εν λόγω

¹ Παρουσίαση που έγινε κατά τη διάρκεια του πρωινού αφιερωμένου στα καρτέλ, στα πλαίσια της Ημερίδας της Ευρωπαϊκής Σχολής Ψυχανάλυσης με θέμα "ο Ζακ Λακάν και η ψυχαναλυτική κλινική", Αθήνα -Νοέμβριος 1994.

παραγνώρισης, μέσα από τον τρόπο με τον οποίο συνδέει μεταξύ τους τα στοιχεία που το απαρτίζουν. Εξατομικεύει το παραγνωρισμένο στοιχείο που αναφέραμε, και αναδεικνύει την ύπαρξη του χάρη στον κανόνα σύμφωνα με τον οποίο η έλλειψη ενός στοιχείου του καρτέλ επιφέρει τη διάλυση του. Πράγμα που σημαίνει κατ' αυτόν τον τρόπο, ότι + 1 είναι ο καθένας μέσα στην ομάδα του καρτέλ. Με αυτή την έννοια, + 1 είναι ο «οποιοσδήποτε», όπως συμβαίνει και στην περίπτωση του βορρόμειου κόμβου.

Οι δύο άλλοι κανόνες, οι κανόνες του χρόνου και της αμοιβαίας εναλλαγής, μπορούν να υπαχθούν μέσα σ' αυτό το + 1, δηλαδή στην αρχή της διάλυσης της ομάδας ή αλλιώς, της υπαγωγής της και του εξαναγκασμού της. Οι κανόνες αυτοί τείνουν ομοίως στην άρση της πληρότητας της ομάδας, δηλαδή στην ανάσχεση της. Αλλά ο + 1 δεν υφίσταται παρά μόνο μέσα στο συγκεκριμένο σχήμα της ομάδας - του καρτέλ στην περίπτωση μας - δηλαδή μέσα σ' αυτό που θα μπορούσε να γραφεί : $\tau (\chi + 1)$. Δεν είναι αποσπασίμος από το εν λόγω σχήμα.

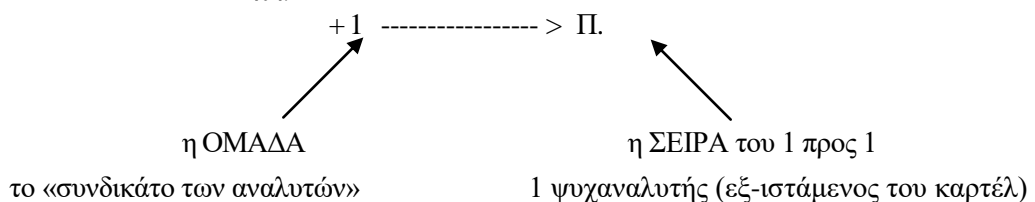
Σ' αυτό τον τρόπο ομαδοποίησης που καθορίσαμε, ο + 1 *παίρνει σάρκα και οστά: πρέπει να είναι κάποιος*. Και πάλι εδώ μπορούμε να πούμε <<οποιοσδήποτε>>, αλλά εξατομικευμένος. Η μορφή που παίρνει, κατά την προαίρεση των μελών του καρτέλ, είναι ποικίλη, καθώς επίσης και ο τρόπος της παρουσίας του, που δεν αποκλείει και την απουσία του στην πραγματικότητα. Ο λειτουργικός του ρόλος δεν είναι παρόλα αυτά καταδικασμένος σε αποτυχία, όπως μας έχουν συχνά αποδείξει οι εμπειρίες των καρτέλ.

II. - ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ

Αλλά η λειτουργία του +1 δεν εξαντλείται στην *ανάσχεση των φαινομένων ομαδοποίησης*. Αφορά επίσης το στόχο εργασίας που ενώνει τα μέλη του καρτέλ, δηλαδή αυτό που αποκαλείται «το ιδιαίτερο προϊόν του καθενός». Και ας εξετάσουμε εδώ την δεύτερη αρχή του καρτέλ, την αρχή της σύνθεσης.

Η γραφή της είναι η εξής: +1 ----- > Π.

Προκύπτει έτσι το τελικό σχήμα :

Αυτός ο κανόνας του προϊόντος λέει ότι το καρτέλ συγκροτείται χάρη στο προϊόν που προκύπτει από την επεξεργασία γνώσης. Ωστόσο δεν πρόκειται για κάποια ανώνυμη γνώση, πρόκειται για τη γνώση του «καθενός», δηλαδή αυτήν που ο καθένας παράγει με τη δουλειά του, όταν το ερώτημα του τον κινητοποιεί να εργαστεί. Πρόκειται για το προϊόν επεξεργασίας του σημείου μη-γνώσης (non-savoir) του καθενός.

Πρόκειται επίσης για τη μετάφραση σ' αυτό το επίπεδο μιας έλλειψης: της έλλειψης κάποιας συλλογικής εκφοράς. Δεν υπάρχει συλλογικό υποκείμενο, και για την ακρίβεια το μόνο υποκείμενο είναι της τάξης του ατομικού. Δεν υπάρχει συλλογική εκφορά όπως δεν υπάρχει καθαρώς αντικειμενική γνώση της ψυχανάλυσης: δε νοείται μετάδοση της ψυχανάλυσης χωρίς

υποκείμενο. Η ψυχανάλυση είναι μη μεταδόσιμη, αν υποστηρίξουμε το αντίθετο.

Από αυτή την άποψη, εκείνος που λειτουργεί ως +1 μέσα στο καρτέλ αναλαμβάνει και το έργο του προκαλούντος υποκινητή: είναι αυτός που προκαλεί την επεξεργασία γνώσης του καθενός, καθώς και το υποκειμενικό αποτέλεσμα στα πλαίσια του καρτέλ.² Αυτό υποδεικνύει το κατωτέρω άνυσμα:

+1 -----> Π.

Ο +1 εξασφαλίζει κατά συνέπεια το εγχείρημα του καρτέλ : στηρίζει δηλαδή τον κανόνα του ιδιαίτερου για τον καθένα προϊόντος το οποίο και αποτελεί το στόχο του καρτέλ. Εγκαλεί τον καθένα σε ομαδική εργασία. Εδώ παρεμβαίνει ο τρίτος και τελευταίος όρος που συγκροτεί το μηχανισμό του καρτέλ. Πρόκειται για τη «μεταβίβαση εργασίας» όπως την αποκαλούσε ο Λακάν το 1964 στην ιδρυτική του Πράξη της Φροϊδικής Σχολής του Παρισιού (EFP).

III. - Ο ΤΕΛΕΣΤΗΣ ΤΟΥ ΚΑΡΤΕΛ: Η ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ας το εκλάβουμε προσωρινά όπως μας το υποδεικνύει η ίδια η διατύπωση, δηλαδή μια μεταβίβαση υπό την αιγίδα της εργασίας, και μάλιστα υπό την καθοδήγηση της. Μεταβίβαση λοιπόν στην υπηρεσία της επεξεργασίας γνώσης. Ας επισημάνουμε όμως αμέσως ότι πρόκειται για αντίφαση, ότι αντιφάσκει κυριολεκτικά με τη φυσική κλίση της μεταβίβασης που είναι όχι η επεξεργασία της γνώσης, αλλά η αγάπη της γνώσης. Αγάπα τη γνώση, όπως τον ίδιο σου τον εαυτό θα μπορούσαμε να συμπληρώσουμε, εφόσον ο στόχος του υποκειμένου στο επίπεδο αυτής της αγάπης είναι να γίνει αγαπητό. Απάτη της αγάπης, λέει ο Λακάν. Και τη συνδέει με τη χρονική στιγμή του κλεισίματος του ασυνείδητου (Σεμινάριο XI). Η μεταβίβαση εργασίας δεν είναι λοιπόν αυτονόητη. Είναι μάλλον παράδοξη, εάν υποθέσουμε ότι υπάρχει.

Σημειώνουμε επίσης εδώ ότι πρόκειται πιθανά γιά έκφραση που συναντάμε μία μοναδική φορά στο έργο του Λακάν. Πράγματι είναι απύσχα από τις παρεμβάσεις του 1975 και του 1980 με θέμα το καρτέλ, τη στιγμή μάλιστα που ο Λακάν έθετε το καρτέλ στο επίκεντρο της αντι-εμπειρίας.

Θέλουμε κατά συνέπεια να πούμε ότι η μεταβίβαση εργασίας οφείλει να παραχθεί. Να παραχθεί ακριβώς από το μηχανισμό του καρτέλ. Διότι δεν μπορούμε να τη θεωρήσουμε ως δεδομένη ευθύς εξαρχής. Πρόκειται μάλλον για ένα στοίχημα του καρτέλ που συνενυθίζεται. Δεν αποφασίζεται με διάταγμα. Κρίνεται από το αποτέλεσμα της. «*Εργασία της μεταβίβασης εργασίας*», λέει με ιδιαίτερα εύστοχο τρόπο ο Ζακ Αλεν Μίλλερ. Είναι ακριβώς αυτό που υπονοεί η θέση της στο σχήμα μας, όπου ισοδυναμεί με το άνυσμα που κατευθύνεται από τον + 1 στο Π του «*ιδιαίτερου προϊόντος του καθενός*>>».

Αλλά η παραγωγή της συντελείται μέσω της μετάλλαξης της σωκρατικής μεταβίβασης, η οποία καθορίζει το δεσμό της θεραπευτικής διαδικασίας. Η μεταβίβαση που απευθύνεται στη γνώση και, κατ' επέκταση, στον υποτιθέμενο ή πραγματικό θεματοφύλακα της, δεν αντιτίθεται

² Παραπέμπω εδώ στο κείμενο του Ζακ-Αλεν Μίλλερ πάνω στην «Προκλητή επεξεργασία» (Δεκέμβριος 1986, στο *Lettre Mensuelle* n° 61, ECF, Paris, Juin 1987 - ελληνική μετάφραση από τη Χρύσα Λόγιου στον τόμο που περιλαμβάνει επιλογή κειμένων του Ζακ-Αλεν Μίλλερ : Συλλογή ηΓ 1, Ελληνογαλλικός Κύκλος Παρισιού, Νοέμβριος 94).

από τη φύση της στη συγκρότηση της <<ομάδας-των-ψυχαναλυτών-μεταξύ-τους>>. Έχει τη δυνατότητα να θεμελιώσει μια ομάδα, ιεραρχημένη σύμφωνα με όλες τις διαβαθμίσεις μιας αλαζονικής αυταρέσκειας, φαινόμενο που ο Λακάν στιγματίσει στη Διεθνή Ψυχαναλυτική Εταιρεία και οίκτηρε μέσα στην ίδια του τη σχολή.

Η μετάλλαξη της σωκρατικής μεταβίβασης είναι λοιπόν αναγκαία. Η μεταβίβαση που ικανοποιείται με την αγάπη και τη σημασία της αγάπης, καλείται ως μεταβίβαση εργασίας να ικανοποιηθεί με την εργασία και τη σημασία της εργασίας. Θα λέγαμε λοιπόν ότι πρόκειται - οι όροι το υποδεικνύουν άλλωστε - για μια μετάλλαξη σημασίας: *μια μεταβίβαση που προσλαμβάνει σημασία εργασίας αντί αγάπης.* Όλο το ζήτημα, αλλά και η αβεβαιότητα, βρίσκεται σ' αυτό ακριβώς το πέρα-σμια από την αγάπη στην εργασία. Μπορούμε να πούμε ότι αυτή η υπέρβαση έχει σχέση με τη λειτουργία του + 1, υπό την έννοια ότι αποτελεί το σημείο ταύτισης του καθενός μέσα στο καρτέλ. Πράγματι, η μεταστοιχείωση της μεταβίβασης μπορεί να επιτελεστεί μόνο μέσω της ταύτισης του καθενός με την ομάδα εργασίας.

Αλλά η υποστήριξη της εν λόγω μεταστοιχείωσης της αγάπης σε εργασία - και για να γίνουμε σαφέστεροι της αγάπης της γνώσης (savoir) σε εργασία της μη-γνώσης (non-savoir) - αποτελεί επίσης την ιδιαίτερη υποχρέωση εκείνου που έχει αναλάβει τη λειτουργία του + 1.

[A -----> E]

Η μεταβίβαση εργασίας έχει ως αποτέλεσμα τη μετάθεση της αγαλματικής αξίας της γνώσης στη μη-γνώση. Για την ακρίβεια: *διαρρηγνύει την πληρότητα της γνώσης προσθέτοντας κάτι απο το υποκείμενο.* Το αποτέλεσμα αυτής της διαδικασίας είναι: Π. Η ίδια η πράξη γράφεται : + 1---> Π. Κι αυτό την καθιστά συγγενή με τον λόγο της υστερικής που στοχεύει το σημείο ευνουχισμού στο Μαιτρ καθώς και το χαίνον σημείο της γνώσης του. Πρόκειται για μια ιδιαίτερου τύπου

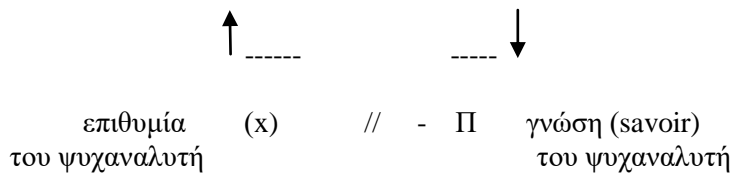
μη-γνώση (non-savoir), την οποία ο Λακάν αποκαλεί «λόγια άγνοια», «πεπαιδευμένη άγνοια». Η μεταβίβαση εργασίας, έτσι όπως την οργανώνει το καρτέλ, υπαγορεύοντας στο υποκείμενο την υπεύθυνη εκφορά του λόγου του και την ανάληψη δεσμεύσεων, και έτσι όπως ο + 1 οφείλει να την

προωθήσει, προάγει αυτή τη μη-γνώση. Η διατύπωση που αρμόζει θα ήταν η εξής : «μπορείς να μάθεις, αλλά όχι χωρίς να στρωθείς στη δουλειά».

Αυτό ακριβώς το είδος γνώσης εγκαλεί η μεταβίβαση εργασίας : μια ιδιάζουσα γνώση της ψυχανάλυσης, την οποία πρέπει να ανακαλύψει ξανά από την αρχή όποιος ενδιαφέρεται γι' αυτήν. Εκ νέου ανακάλυψη, που δεν είναι παρά το άλλο όνομα της υποκειμενοποίησης των σημαινόντων της ψυχανάλυσης. Εκ νέου ανακάλυψη ήδη παρούσα στην απλή επανάληψη αυτών των σημαινόντων, αφού το ζητούμενο εν προκειμένω είναι να τα κάνει κανείς κτήμα του, να βρει μέσα σ' αυτά τη θέση του. Για την ακρίβεια να βρει τη θέση της επιθυμίας του μέσα σ' αυτό. τα σημαίνοντα με τα οποία και θα την πλαισιώσει.

Μπορούμε να αναδείξουμε αυτή τη σχέση ως ακολούθως μέσα στη διάταξη του λόγου (discours):

A-----> E μη-γνώση (non-savoir)

Να ως προς τι η μεταβίβαση εργασίας συγκροτεί το δεσμό που εξυπακούει η μετάδοση της ψυχανάλυσης. Προσιδιάζει στην ιδιαιτερότητα της γνώσης του ψυχαναλυτή, γνώσης ιδιαίτερης στον καθένα καθώς και στη μετάδοση της επιθυμίας του ψυχαναλυτή, που είναι αλληλένδετη με τη γνώση. Διότι για τι άλλο πρόκειται σε τελευταία ανάλυση κατά τη μετάδοση της ψυχανάλυσης, αν μη τι άλλο από τη μετάδοση μιας επιθυμίας; Ο Αακάν έγραφε σχετικά το 1964 : «Η διδασκαλία της ψυχανάλυσης δεν μπορεί να μεταδοθεί από ένα υποκείμενο σε ένα άλλο, παρά μόνον μέσα από τους δρόμους μιας μεταβίβασης εργασίας. Τα "σεμινάρια", συμπεριλαμβανομένου και του μαθήματος μας στην Σχολή Ανωτάτων Σπουδών (Ecole des Hautes Etudes), δεν θα θεμελιώσουν τίποτα, αν δεν παραπέμπουν σ' αυτή τη μεταβίβαση» (συμπληρωματική σημείωση στην Ιδρυτική Πράξη, 1964).

Αλλά ως προς τι η εργασία μέσα στο πεδίο της γνώσης εξυπακούει τη διάσταση της μεταβίβασης; Εάν συντρέχει λόγος να μιλήσουμε εδώ για μεταβίβαση, αυτό συμβαίνει γιατί εμπλέκεται η επιθυμία. Και μάλιστα κατά διπλό τρόπο. Στόχος της μεταβίβασης εργασίας, είναι η επεξεργασία μιας γνώσης, που αφορά την επιθυμία του ψυχαναλυτή : τι θέλει ; Η διάσταση της μεταβίβασης εγκαινιάζεται στο βαθμό ακριβώς που τίθεται αυτό το ερώτημα. Διότι το πρωταρχικό στοιχείο της μεταβίβασης, για το οποίο η θεραπεία μας δίνει το κλειδί και την αρχή, είναι <<το υποτιθέμενο ως επιθυμία υποκείμενο >> ("sujet suppose desir"). Ένθεν του υποτιθέμενου ότι ξέρει υποκείμενου που συγκροτείται μέσω του αιτήματος για ανάλυση, υπάρχει ένα «υποκείμενο υποτιθέμενο ως επιθυμία», σύμφωνα με την έκφραση του Ζακ- Αλεν Μιλλέρ. Το ζήτημα λοιπόν που αφορά την επιθυμία του ψυχαναλυτή δεν μπορεί να τεθεί παρά μέσα από τις εκφάνσεις της μεταβίβασης.

Αλλά και υπό μια δεύτερη έννοια, η επιθυμία του ψυχαναλυτή στοιχειοθετεί το λόγο αυτής της μεταβίβασης εργασίας. Η επεξεργασία γνώσης σχετικά με την επιθυμία του ψυχαναλυτή αφορά άμεσα το υποκείμενο (ψυχαναλούμενο, ψυχαναλυτή ή αποφασισμένο εργάτη ενδιαφερόμενο για την ασκούμενη ψυχανάλυση): το υποκείμενο καταθέτει εκεί την ίδια του την επιθυμία.

Πιο συγκεκριμένα το υποκείμενο που θεωρεί τον εαυτό του ψυχαναλυτή καλείται να «αποσαφηνίσει» για λογαριασμό του την επιθυμία του ψυχαναλυτή : δηλαδή τη γνώση που είναι ικανή να την υποστηρίξει. Η έκφραση «μεταβίβαση εργασίας» πρέπει να γίνει κατανοητή, ως η συνάρθρωση επιθυμίας και γνώσης, αναγκαία για τη μετάδοση της ψυχανάλυσης. Γεγονός το οποίο δηλώνει η τρίτη πιθανή ανάγνωση του ανύσματος + 1 > Π, όπου τη θέση του + 1 κατέχει το υποκείμενο της επιθυμίας.

Διότι στα πλαίσια του ψυχαναλυτικού λόγου και λόγω της ιδιαιτερότητας του η γνώση αποκομμένη από την εκφορά της, θα αποτελούσε απάτη. Θα ήταν σαν να παραγνωρίζαμε ότι η επιθυμία του ψυχαναλυτή εξ-ίσταται (ex-siste), μόνον όταν υποστηρίζεται από το υποκείμενο, μόνον όταν το υποκείμενο γίνεται υποκείμενο του ψυχαναλυτικού λόγου, δηλαδή πρώτα απ'

όλα αναλυόμενος. Εξάλλου γι' αυτό απαιτείται η προσωπική ψυχανάλυση που αποτελεί προϋπόθεση για την παραγωγή του ψυχαναλυτή. Ο Λακάν συνδέει πράγματι την «αναλυμένη επιθυμία» με την «επιθυμία του αναλυτή». Η μεν δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς τη δε.

Αλλά, κατά αντίστοιχο τρόπο, μία επιθυμία χωρίς γνώση, και ειδικά η επιθυμία του αναλυτή χωρίς το μηχανισμό της κατάλληλης γιά την υποστήριξη της γνώσης, θα ήταν μια αθέτηση, μια απεμπόληση της ηθικής (ethique) του ψυχαναλυτή. Κι αυτό ο ψυχαναλυτής οφείλει να το ξέρει. Οι προϋποθέσεις για ν' αποκτήσει αυτή τη γνώση υπάρχουν μέσα στα πλαίσια της μεταβίβασης εργασίας.

Όμως η εν λόγω μεταβίβαση - το είπαμε ήδη - πρέπει να παραχθεί. Να ως προς τι το καρτέλ, ως επιζητούμενος τόπος οργάνωσης αυτής της μεταβίβασης, καλείται να συγκροτήσει «το όργανο βάσης» της ψυχαναλυτικής Σχολής σύμφωνα με τη λακανική έννοια.

Μπορούμε να σκιαγραφήσουμε αυτή την άρθρωση ως εξής:
παραγωγή της επιθυμίας του ψυχαναλυτή -----> μετάδοση της γνώσης του ψυχαναλυτή
<-----

Μετάφραση: Νασία Λινάρδου